

Pregledni znanstveni članek/Article (1.02)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 83 (2023) 1, 227—239

Besedilo prejeto/Received:08/2022; sprejeto/Accepted:09/2022

UDK/UDC: 37.011.3-051:331.361

DOI: 10.34291/BV2023/01/Kraner

© 2023 Kraner, CC BY 4.0

David Kraner

Sodobni učitelj, komunikacija in resonanca v odnosih¹

The Modern Teacher, Communication, and Resonance in Relationships

Povzetek: V Evropi obstaja velika potreba po izboljšanju socialnih reprezentacij učiteljskega poklica, uvajanju novih učiteljev, pa tudi kakovostnem prehodu v starostno obdobje in upokožitev. V naslednjih desetih letih se bo v Sloveniji upokojila skoraj polovica učiteljev. Za dober vstop v učiteljski tim in resonančne odnose tako v njem kot v razredu so potrebni tudi dober program mentoriranja, dobra komunikacija in kvalitetni odnosi. Mednarodni projekt LOOP je raziskoval trenutno stanje na tem področju in pripravil module tako za učitelje začetnike kot za mentorje.

Ključne besede: učitelj mentor, učitelj začetnik, resonanca, komunikacijske prepreke, socialne reprezentacije, LOOP

Abstract: In Europe, there is a great need to improve the social representations of the teaching profession, the induction of new teachers and the quality of the transition to retirement and retirement. Almost half of teachers in Slovenia will retire in the next ten years. A good mentoring programme, good communication and quality relationships are also needed for a good entry into the teaching team and for resonant relationships within the team and in the classroom. The international LOOP project has researched the current state of the art in this area and has developed modules for both new teachers and mentors.

Keywords: mentor teacher, new teacher, resonance, communication barriers, social representation, LOOP

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa „P6-0269 Etično-religiozni temelji in perspektive družbe ter religiozija v kontekstu sodobne edukacije in nasilje“, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

1. Uvod

Sodobni človek delovne procese in lastno življenje vse bolj pospešuje. Paradoksalna posledica tega je, »da človek kljub časovni optimizaciji svojih dejavnosti doživlja vse večje pomanjkanje časa« (Klun 2020, 282).

Nemški sociolog Hartmut Rosa trdi, da se človekov odnos do sveta izraža z vedno hitrejšim totalitarnim tempom življenja – s pospeševanjem, kar vodi v razne oblike družbene odtujenosti. To pospeševanje je prisotno na treh področjih. Tehnično pospeševanje zadeva razvijanje vse novejših tehnologij. Družbene spremembe se kažejo v ,utekočinjanju': nič ni stalno, vse je v nenehnem spreminjanju. Individualno življenje zaobjema doživljanje vse večjega pomanjkanja časa. Omenjena področja so drug z drugim tesno povezana, kar pomeni, da gre za sklenjen krog pospeševanja. (Rosa 2019, 19–25)

V takšno okolje so postavljeni tudi vzgojno-izobraževalni procesi in njihovi akterji. Približno 50 odstotkov učiteljev začetnikov² v ZDA zapusti poklic v prvih petih letih poučevanja – zaradi visoke ravni stresa, velike delovne obremenitve in slabih delovnih pogojev (McKinley 2021; García in Weiss 2019). Številni učitelji, ki doživljajo telesno, duševno in čustveno izčrpanost, opozarjajo, da je to posledica stresa. Čeprav poklic učitelja gotovo pripelje do točke, ko je stres neizogiben, to za Roso še ne pomeni, da se učitelj s stresom ni sposoben soočiti. Človek se je v preteklosti moral podrežati zakonitostim narave, danes pa si želi, da bi se vse podredilo njemu. Ker je to nemogoče, doživi polom: depresija mu zapre pot v prihodnost (Klun 2020, 283). Človek bi se moral zavedati, da je popolni nadzor iluzija – da se izsiljevanje tistega, kar je nerazpoložljivo, vrne nazaj kot bumerang (Rosa 2018, 124).

V vzgojno-izobraževalnem okolju ne agresivni načini podajanja vsebin ne obvladovanje in podrežanje gojencev ne prinašajo dobrih sadov. Zlasti v obdobju digitalne kulture, ko razvoj tehnologij poteka z eksponentno hitrostjo, imamo na razpolago množico komunikacijskih sredstev, ki bi lahko izboljšala vse naše odnose (Brueggeman 2022). Pričakovali bi, da bo s pomočjo tovrstnih sredstev medčloveška komunikacija doživela kvalitativni preskok na bolje – a nasprotno, vse bolj izstopa osiromašenost komunikacije. Danes beseda izgublja svoj pomen, zato obstaja veliko tveganje, da se zreducira zgolj na pretok informacij in podatkov, ki potujejo po omrežju med eno in drugo napravo, ne da bi bili sposobni dati vsebino in obliko nevidnemu in transcendentnemu (Pasqualetti 2020, 102). Zgovorne so tudi besede Philippa Bretona, francoskega sociologa in antropologa, ki svet komunikacije primerja s transportnimi sredstvi: pravi, da mediji besede ,prevažajo'. Breton opozarja, da so naše besede prepogosto blebetanja brez vsebine in da živimo v času, v katerem beseda izginja. Ker pozabljamo na težo besed, na vsebino besed, živimo v času ,nasilne in avtoritarne rabe' besede – zato je poudarjena njena senčna stran. To Breton povzema s paradoksalnim stavkom, s katerim označuje vedénje v današnji družbi: »Govori, vendar molči!« (2004, 9)

² Učitelji začetniki zajemajo skupino učiteljev, ki imajo v pedagoškem poklicu do pet let delovnih izkušenj.

Dejstvo je, da se dogajanje v družbi odslkava tudi v šoli. Izgorelost učiteljev in njihova depresija kažeta, da je ‚pospeševanje‘ postalo občutno tudi v vzgojno-izobraževalnih vrstah. Ker obstaja velika potreba po resonančnih odnosih, se v nadaljevanju sprašujemo, kakšna je v učiteljskih timih komunikacija, kakšne so socialne reprezentacije učiteljskega poklica in kako poteka prenos dobrih praks izkušenih učiteljev (mentorjev) na učitelje začetnike.

Odgovore na zgoraj omenjena vprašanja bomo iskali z osvetlitvijo pomena komunikacije, resonance v pedagoškem delu (didaktični trikotnik) in sklica na rezultate mednarodne raziskave LOOP³.

2. Vrednost dobre komunikacije

Osnova za sporazumevanje je dobra komunikacija. Vendar se danes sprašujemo, zakaj je v naših pogovorih toliko komunikacijskih prepek. Vprašanje je zelo široko, zato omenimo le dva vidika: problem izgubljanja pomena besed (Breton 2004) in problem odtujenosti (Rosa 2019).

Vzgojno-izobraževalni delavci so s kolegi (učitelji, vzgojitelji) in gojenci nenehno vpleteni v komunikacijo. Za dober in resonančni odnos morajo znati vzdrževati dobro komunikacijo. Komunikacija med njimi ni le neposredna, ampak tudi preko telefona, elektronskih sporočil in različnih aplikacij.

2.1 Posredna komunikacija

Največjo izkušnjo posredne komunikacije je človeštvo pridobilo v obdobju pandemije, ko so se vsi sestanki in celo pouk preselili na splet. Vendar vzpostavljanje in ohranjanje medosebnega odnosa preko zaslonkih medijev, ki se ni uveljavilo le med mladimi, temveč tudi starejšimi, enake kvalitete kot živi odnos ne more doseči.

Zelo pomenljiva je misel Sergeja Moscovicija, »utemeljitelja koncepta socialnih reprezentacij« (Myers 2013, 196), ki je o medijih kritično zapisal:

»Vsakokrat, ko odpremo televizijo, radio ali časopis, je vedno nekdo, ki nas želi spreobrniti, da bi podprli to ali ono organizacijo, da bi volili tega ali onega političnega kandidata, ali pa nas želijo prepričati, da bi kupili nek izdelek, da bi občudovali lepotico, ali pa nam hoče predstaviti novost zadržnega pravilnika nekega novega zakona ali pa novost iz sveta kina in glasbe.« (Moscovici 1997, 191)

³ „Opolnomočenje učiteljev za vseživljenjski razvoj preko inovativnih programov kolegialnega uvajanja“ (ang. *Empowering teachers personal, professional, and social development through innovative peer-induction programmes*). Raziskava ne razpolaga le s podatki iz vprašalnika, ampak podaja konkretne usmeritve za razvoj programov za učitelje začetnike in učitelje mentorje. Učitelj začetnik (v nadaljevanju ‚začetnik‘); učitelj mentor (v nadaljevanju ‚mentor‘).

Še bolj skeptičen je do posredne komunikacije Rosa, ki je prepričan, da takšna komunikacija človeka osiromaši. Po njegovem mnenju hladna zaslonska komunikacija ni sposobna prenesti vonja, okusa, fizične gravitacije ali tipa, hkrati pa ponuja vedno enak dostop do odnosa – in po istem kanalu. Zato je to okrnjena komunikacija, ki človekovo osebnost hromi (Rosa 2019, 120).

Vdor virtualnega je v nekaterih odnosih tako močan, da pozabimo na osebo, ki je z nami fizično. Spomnimo se, kolikokrat smo pripravljene prekiniti pogovor z osebo, ki je fizično navzoča, in odgovoriti na telefonski klic ali na kratko sporočilo koga oddaljenega.

Telefoni so postali nepogrešljivi, brez njih ne moremo – vendar nam povzročajo preglavice. Odgovorni morajo v vzgojno-izobraževalnih ustanovah določiti pravila rabe telefona in jih tudi upoštevati. Najosnovnejši je dogovor o dveh dilemah: do katere ure se mora zaposleni oglašati na klice in sporočila na službenem telefonu in kako ravnati na nedelovni dan (konec tedna, prazniki, dopust, bolniški stalež) (Potočar 2016, 165).

Francoski pravoslavni teolog in patrolog Jean-Claude Larchet potrjuje znano dejstvo, da so mediji »vir raztresenosti in razvedrila«. V preteklosti se je moral človek fizično in psihično potruditi ter za razvedrilo plačati določeno ceno. Novi mediji pa razvedrilo prinašajo na dom, ponujajo neskončno število možnosti, ki ne zahtevajo nobenega napora (2022, 218).

Posredna komunikacija preko socialnih omrežij zahteva, da je človek na sporočila nenehno pozoren: to ga odvrta od njega samega, njegovih najbližjih oz. fizično prisotnih in od Boga. Larchet trdi, da so novi mediji uničevalci ‚hezihije‘. Hezihija je način življenja, ki ga menihi živijo v polnosti, saj je potrebna za sleherno resno duhovno življenje. Hezihija zahteva samoto, zunanjo tišino in notranji mir. Je stanje notranjega ravnovesja in se krepi z molitvijo. Mediji so uničevalci hezihije, saj izpodrivajo zbranost in povzročajo raztresenost. To se kaže skozi zaskrbljenost, nezadovoljstvo, pretirano radovednost, nepotešenost želja, povečanje strasti in duševnih težav (218–220).

Prekomerna izpostavljenost zaslonskim medijem na našete lastnosti vpliva negativno.

2.2 Neposredna komunikacija

Učiteljski timi morajo biti sposobni izmenjave misli, čutenja in prepričanja, hkrati pa ohranjati profesionalni odnos. Pri tem se morajo zavedati, da ima tudi neposredna ali medosebna komunikacija svoje pasti.

Socialni psiholog Allport Gordon pri komuniciranju omenja dvanajst prepek: ukazovanje, grožnja, moraliziranje, podajanje že vnaprej oblikovanih rešitev, uporaba gole logike za prepričevanje koga brez upoštevanja njegovega čutenja, presojanje in kritiziranje, pohvala, ki ne vodi k motivaciji, poniževanje, razlaga, za katero ni nihče prosil, tolaženje ali zmanjševanje pomembnosti, zamenjava argumenta, vsiljivo postavljanje vprašanj (Gordon 1991).

Nekateri od teh naštetih načinov so zelo negativni že sami po sebi, drugi nekoliko manj. Kot primer vzemimo ‚tolažbo‘. Ta postane negativna takrat, ko ni pravilno razumljena. Če nekdo trpi, mu ne moremo reči: »Ne skrbi. Saj ni nič. Bo že vse dobro.« S tem zanikamo dejstvo, da zares trpi. V takem primeru je treba posameznikovo bolečino poslušati in razumeti (Platovnjak 2021, 689–692; 2022, 66). Gordon predlaga aktivno poslušanje, ki zahteva troje: a) izražanje pozornosti: ko kdo govori, ne ostanemo tihi in neizrazni, ampak se izrazimo tako, da sogovornik ve, da ga poslušamo (npr. z besedo »da«, »razujem«, »dobro« itd.); b) postavljanje vprašanj: ko nam kdo kaj pripoveduje, je prav, da postavimo zmerno število vprašanj, kar lahko našemu sogovorniku pomaga razumeti, da smo na njegovo pripovedovanje zares pozorni; c) predelava in obnova informacij: pri pripovedi se pričakuje povratna informacija in ne le presoja ali nasvet (npr. »Torej, če sem prav razumel, to pomeni ...«).

Za učiteljske time je zelo pomembno ustvarjanje pozitivne klime in spodbujanje sogovornika k ustvarjalnosti. Vsak učitelj mora sam pri sebi poskrbeti, da postaja vedno boljši komunikator. Sposoben mora biti zaznati in razumeti prepreke na poti do sogovornika in upoštevati njegove pridobljene vzorce komuniciranja (Lever 2011, 21).

Poznavanje preprek pri medosebni komunikaciji, skrb za osebno zbranost in ravnodušnost do nenehnega utripanja telefonskih sporočil lahko vzgojno-izobraževalnim delavcem pomaga pri izboljšanju medosebnih odnosov s kolegi in učinkovitejši komunikaciji – posredno pa vodi do resonančnega odnosa v kolektivu oz. v razredu.

3. Resonanca v pedagoškem delu

Učiteljski tim zahteva dinamiko in odzivnost vsakega učitelja. V resonančnem odnosu je na delu relacija zaprtosti in odprtosti, samopotrjevanja in izpostavljenosti drugemu. Tako kot v razredu govorimo o didaktičnem trikotniku med učiteljem, snovjo in učencem, lahko izven njega govorimo o učiteljevem odnosu do kolektiva, odnosu do vsebine, ki jo predava, in odnosu do vrednotenja poklica učitelja kot življenjskega sloga. Filozof Branko Klun je prepričan, da je oseba, ki je sposobna v odnosih ohranjati občutljivo ravnotežje, se odzivati ter dinamično odpirati, oseba, ki je zmožna resonančnih odnosov (2020, 287–288).

Sociolog Rosa v svojih opisih resonančnih odnosov poleg odnosa do soljudi in stvari omenja še odnos do življenja in bivanja. Govori o treh sferah odnosov: horizontalni, diagonalni in vertikalni (2019, 19–25). V horizontalni sferi gre za odnose s soljudmi v eni družbeni skupnosti (družina, prijatelji, politika). Za diagonalno sfero so značilni odnosi do sveta oz. stvari (delo, edukacija, odnos do lastnega telesa). Vertikalna sfera pa zaobjema odnos do življenja in bivanja (Bog, religija, čas, večnost).

3.1 Odnos med učiteljem začetnikom in učiteljem mentorjem

Kje in kako lahko med učitelji pride do resonančnih odnosov? Prvo polje odnosov so učitelji začetniki (Carrington 2019). Začetniki potrebujejo mentorje – in prav tako mentorji začetnike. Mentorji lahko začetnikom pomagajo s svojim znanjem in bogatimi izkušnjami, pomagajo jim pri prilagajanju na šolsko klimo in kulturo, usmerjajo jih pri oblikovanju učnih enot, strategijah poučevanja in komunikacijskih spretnostih. Mentor je nekdo, ki spremlja in daje predloge za izboljšave (Cherry 2020) – začetniki se lahko na mentorja obrnejo po podporo in nasvet. V številnih programih so mentorji odgovorni za ocenjevanje novih učiteljev (Brueggeman 2022). Poleg tega uspešni mentorski programi nove učitelje usmerjajo na področju strokovnega izpopolnjevanja.

V Sloveniji se uradno izvajata dva uvajalna programa, ki ju vodi Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ), sofinancira pa ju tudi Evropski socialni sklad (ESS). Ta programa deloma temeljita na programu pripravništva, ki je v Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja sicer še vedno opisan, a se od leta 2014 ne izvaja učinkovito. V istem obdobju sta programa „Prva zaposlitev“ in „Učimo se biti učitelj“ vsako leto predstavljala vstopno točko v poklic za približno 10 % začetnikov.

Po pridobitvi polnih kvalifikacij lahko učitelj v Sloveniji na svoji poklicni poti napreduje in prejme določene ocene svojega znanja. Učitelj lahko pridobi tri nazive, ki so povezani z leti opravljanja poklica, ocenami nadrejenega, točkami za stalno usposabljanje učiteljev in točkami za dodatne strokovne dejavnosti (med njimi je tudi mentorstvo učiteljem začetnikom). Ti nazivi so mentor, svetovalec in svetnik.

Mentorski program bi moral imeti pomembno vlogo pri oblikovanju vrednot, prepričanj in pedagoških spretnosti začetnikov. Lahko ima velik vpliv na njihovo vedenje in odločitve, ki jih v svoji poklicni karieri sprejmejo pozneje.

Naloge mentorstva so usmerjanje, poučevanje in vodenje, osebna podpora ter zagotavljanje povratnih informacij. Eden od ključnih elementov procesa mentorstva je komunikacija. Nikoli je ni preveč – še posebej zato, ker se novi učitelj za pomoč morda obotavlja prositi. Mentor mora biti za občutke novega učitelja dozveten, da pomaga diagnosticirati situacijo in poiskati morebitno rešitev (Brueggeman 2022).

Mentorji imajo številne vloge: opazovalec, vzornik, svetovalec, nadzornik kakovosti, kritični prijatelj, ocenjevalec in vodja. Mentor začetnikom daje koristne nasvete za izboljšanje učnih metod in praks. Odprta komunikacija med mentorjem in začetnikom je za uspeh ključnega pomena. Mentorji se morajo zato izogibati enosmerni komunikaciji (dajanju navodil in kritik začetniku) in se posluževati dvosmerne komunikacije (kjer imata besedo v odnosu tako mentor kot začetnik). Takšna oblika mentorstva vključuje dialog med začetnikom in mentorjem.

Oba se drug od drugega učita. Podatki iz raziskav „Education at a Glance“ (OECD 2020, 439) in *TALIS* kažejo, da IKT uporablja le 37 % starejših učiteljev, zato je od mentorjev težko pričakovati, da bodo v uporabi IKT enako dobri kot začetniki. To

pomeni, da bodo mnogi začetniki lahko svoje mentorje na področju uporabe IKT orodij naučili marsikaj novega.

Mentorstvo je pri poklicnem razvoju učiteljev pomemben vidik. Prednosti mentorstva niso omejene le na začetnike, ki so kot študenti izpostavljeni najnovejšim metodam v izobraževanju. Za mentorje je to priložnost, da spoznajo inovativne prakse in opazujejo njihovo poučevanje. Izpostavljenost novim idejam pri mentorjih pogosto vzbudi novo navdušenje.

Čeprav lahko osebnostno ujemanje med mentorjem in začetnikom na učno izkušnjo vpliva, na splošno učitelji pri odločanju o razporeditvi dobijo zelo visoke ocene ne glede na osebnostno ujemanje. Ne glede na osebnostne lastnosti udeležencev so jasne smernice za vse deležnike dejansko pomembnejša sestavina uspešnosti mentorskega programa.

Z ustreznim usposabljanjem in spodbujanjem bodo imeli začetniki od izkušenj in nasvetov, ki jih lahko ponudijo njihovi mentorji, veliko koristi. Vendar pa sta začetek mentorstva z jasnimi smernicami ter razumevanje funkcij in vlog vseh udeležencev za stopnjo njegove uspešnosti ključna. Ker je za obvladovanje učiteljskega poklica in razvijanje strokovnega znanja potreben čas, bodo začetniki, ki so doživeli pozitivno obdobje mentorstva z vsemi potrebnimi elementi, lahko začeli svojo poklicno pot z večjo samozavestjo, predanostjo in navdušenjem.

3.2 Odnos med učiteljem, vsebino in učencem

Učitelji dobro poznajo trenutke, ko je pozornost dijakov tako intenzivna, da razred ,odmeva', da so v učni proces vključeni vsi – in pozorni drug na drugega. Prav tako pozna trenutke in občutek, da govori v prazno – ko se nič ,ne vrne'.

Učitelji in dijaki imajo do obiskovanja šole različen odnos. Če je za oboje šola resonančni prostor, je tam nekaj, kar jih privlači, in šola za vse predstavlja privlačno moč (Rosa 2020, 83). Rosa s svojim kritičnim pogledom na kapitalistično družbo odkriva pomembnost vzgojno-izobraževalnega odnosa kot temeljnega pogoja ne le za spoznavanje, temveč tudi za to, da učenec postane sposoben spoznavati.

Za učinkovito učenje je potrebno, da je učenec na učenje pripravljen. V nasprotnem primeru imamo primere žrtev medvrstniškega nasilja, presenetljive primere mobinga, strahu pred tem, da bi se komu posmehovali, da bi bil nekdo ponižan ali da bi se pokazal kot preveč slab in za reševanje določene naloge nesposoben (86). Rosa kritizira pouk, ki v učencu povzroči le odmev ali papagajsko ponavljanje tistega, kar je slišal oz. prejel. Kritizira tudi pouk, ki sploh ne povzroči odmeva in je zreduciran na tehniko ter je namenjen instrumentalni uporabi stvari. Resonanca je poslušanje glasu drugega (64–67).

V času močne ,odtujenosti' in ,odbojnosti' smo pred izzivom, da odnos med učiteljem in učencem ponovno ovrednotimo. Rosa izpostavlja primer didaktičnega trikotnika, ki predstavlja odnos med učiteljem, učencem in učno vsebino. Prvi predstavlja odtujene odnose – drugi pa resonančne (96–97).

Neuspešna ura: trikotnik odtujitve			Uspešna ura: resonančni trikotnik		
	UČITELJ - opozarja, da so učenci grožnja - jih ne doseže - čuti njihovo nezainteresiranost - dojema poučevani predmet kot omejitev			UČITELJ - učenec doseže - izraža navdušenje - dovoli si tudi, da se ga »dotaknejo«	
UČENEC - predmet ga dolgočasni ali se mu zdi pretežak - kaže odpor in/ali prezir do sošolcev in učitelja	Šola kot območje odtujitve	VSEBINA - za obe strani se kaže kot diktat - učitelju in učencem ne pove ničesar, ne dotakne se nobene strune, »dolgočasi do smrti«	ŠTUDENT - je nad temo navdušen - počuti se sprejete - sočasno je odprt	Šola kot prostor resonance	VSEBINA učitelju in učencem se zdi kot polje možnosti in izzivov, polno pomena

Tabela 2: Didaktični trikotnik resonance in odtujitve.

Kadar ura pouka ne uspe, ugotavljamo, da so vsi odnosi tega trikotnika utišani – gre za učiteljevo indiferenco ali celo za njegov pobeg iz odnosa, kar povzroči recipročni učinek. Eno uro po tem ima tak učitelj občutek, da tokrat razreda ni dosegel, da zadanih ciljev ni izpeljal in da ni bilo nič sprejeto. Prav tako učenci po takšni neuspeli uri rečejo, kako je bil »učitelj danes dolgočasen«, da je »bil obupen«. Rosa pravi, da so v takšni situaciji vse osi odnosov ugasnjene: med učenci in učiteljem, med učiteljem in učno snovjo ter med učenci in učno snovjo.

Resonančnega odnosa do vsebine in učencev ni mogoče zagotoviti z metodo. Zahteva namreč predvsem zaupanje v učence, dajanje občutka odgovornosti učencem, da je njihovo učenje odvisno tudi od njih in njihovega dela. Zahteva tudi navdušenost nad odkrivanjem skrivnosti, občutkom skrivnosti, ki je neločljivo povezana s konkretnim in poznanim. Učitelj učencev ne sili, naj takoj vse razumejo. Zahteva tudi veliko mero občutljivosti učitelja: ko se učenci motijo, je strpen in jim daje novo priložnost. Na tak način v njih aktivira vzajemno raziskovalno delo.

Doživljati šolo kot prostor resonance pomeni graditi odnose z drugimi, ki temeljijo predvsem na občutku, da smo drug drugemu pomembni. Takšno učiteljevo doživljanja šole je v sozvočju z učenci ter v sozvočju s kolegi, starši, skupnostjo in okolico (Nežič Glavica 2021, 913–914).

Človek namreč potrebuje konkreten odnos, osebni stik, čustveno naklonjenost, skrben dotik ter zadovoljstvo ob skupnem ustvarjanju (Globokar 2018, 556). Ta konkreten odnos in čustvena naklonjenost še posebej veljata za dijake. Če tega ni, se zgodi, kar se je s slovenskimi dijaki na začetku leta 2021. Napovedali so »bojkot pouka na daljavo« in med drugim zahtevali »manj videokonferenc« ter »prepoved ocenjevanja na daljavo« (Kuralt 2021). Odziv dijakov na videopouk in ocenjevanje je bil pričakovan. Breton je prepričan, da kadar se človek ne more izraziti z besedo, uporabi silo (Breton 2004, 16).

Za človeka ni pomembna le njegova intelektualna sposobnost, ampak tudi njegova čustvena inteligenca. Psiholog in znanstveni novinar Daniel Goleman pravi, da »na eni strani deluje naš čustveni um, na drugi pa razumni um. Torej imamo zares dve vrsti uma, prvega, ki misli, in drugega, ki čuti.« (1997, 23) Pri tem se soočamo z dejstvom, da imajo današnje generacije več čustvenih težav kot prejšnje. Že pred pandemijo smo ob pojavu digitalne dobe dopustili, da zaslonski mediji hromijo našo čustveno pismenost, pripadnost skupnosti, samospoštovanje in ustvarjalnost (Globokar 2018, 556–558). Slovenski dijaki so tako s svojim protestom dokazali, da v njih ne deluje zgolj miselna inteligenca (IQ), temveč tudi emotivna inteligenca (EQ) – prebudili in izrazili so lastno jezo in strah. Goleman pravi, da jeza požene kri v roke, da »udari nasprotnika«, strah pa požene kri v večje skeletne mišice, da človek »lahko zbeži« (Goleman 1997, 23).

3.3 Samovrednotenje poklica učitelja

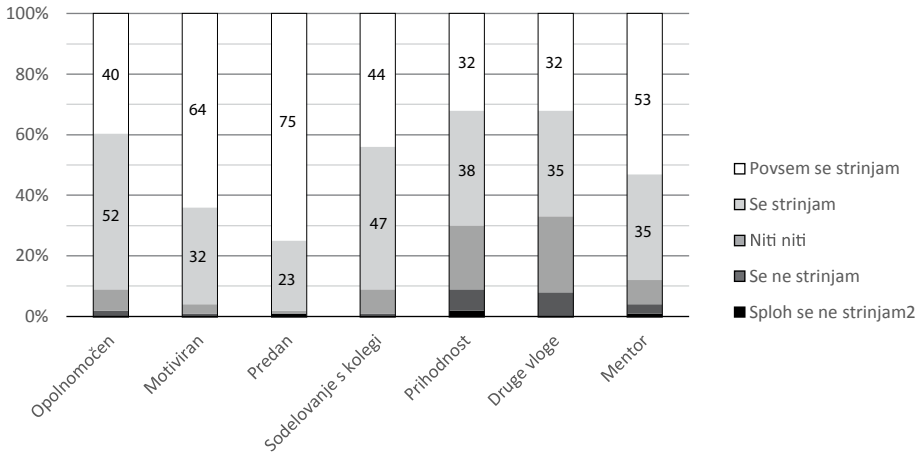
Učiteljevega odnosa ne moremo omejiti le na odnose z učenci v razredu in s kolegi v zbornici, ampak je ta odnos veliko širši. V ta odnos so vključeni tudi starši in ožja okolica (občina oz. regija) in širše družbeno okolje (država, skupnost držav, npr. Evropska unija). Vrednotenje učiteljskega poklica v družbi je pomemben dejavnik, ki učitelju pomaga odnose krepiti – ali nasprotno.

Visoka povprečna starost učiteljev in velika potreba po zaposlovanju novih učiteljev sta bila spodbuda, da je zaživel mednarodni konzorcij LOOP.⁴ V projektu pridobljeni rezultati kažejo, da v odnosih šolskih akterjev prevladuje resonančni odnos. Respondenti so odgovarjali, ali se za opravljanje svojega poklica počutijo opolnomočeni, kako so motivirani pri svojem delu, koliko so mu predani, kako sodelujejo s svojimi kolegi, ali želijo učitelji ostati celotno kariero in koliko si želijo opravljati vlogo mentorja. V Grafu 1 so razvidni rezultati, ki kažejo, da imajo učitelji, ki so vprašalnik izpolnili, visoko stopnjo resonančnih odnosov – kar glede na rezultate podobnih raziskav v ZDA preseneča (McKinley 2021; García - Weiss 2019).

Najbolj pozitivno izstopata podatka, da so tri četrtine učiteljev učiteljskemu poklicu predane in za svoje delo motivirane. Zaskrbljenost pa povzroča podatek, da je visok odstotek učiteljev o svoji prihodnosti in prevzemanju drugih vlog (ne le poučevanju) negotov. Vzrok bi lahko bil pandemija, vse večja pričakovanja v odnosu od učiteljev, zahteve staršev, vse manjše število otrok in tudi nemirno politično okolje v Sloveniji.

Za učiteljski poklic velja, da je eden od starejših. V naši zgodovini velja za tistega, ki je povezan z dvigom slovenske narodne zavesti in kulture. Na prehodu iz 19. stoletja v 20. stoletje se je učiteljem ugled z ustrežno izobrazbo, neodvisno službo

⁴ Sociološke raziskave v fokusnih skupinah so bile izvedene v Sloveniji, Nemčiji, Španiji, Italiji, Grčiji, na Hrvaškem in Portugalskem. Vzorec slovenskih učiteljev zajema 172 respondentov, raziskava pa je potekala od 1. maja 2021 do 31. januarja 2022. Na osnovi pridobljenih podatkov so raziskovalci pripravili nacionalna poročila oz. splošen pogled na trenutno problematiko učiteljev začetnikov in učiteljev mentorjev. Pomembno je izpostaviti vprašanja, ki ocenjujejo motiviranost, predanost, sodelovanje s kolegi, pogled na učiteljsko kariero v prihodnosti, željo po opravljanju vloge mentorja itd. (LOOP 2022).

Graf 1: Ocena poklicne poti učitelja.

in stalnimi prihodki dvignil (Cencič 1989, 144). Domača in tuja mnenja o cenjenosti učiteljskega poklica niso povsem skladna. Učiteljski poklic danes v Italiji ni med najbolj cenjenimi, češ da ne zahteva veliko napora (Porcheddu 1996). Je tarča kritik in polemik v javnosti – in tako še vedno brez dobre javne podobe (Adams 2003). V raziskavi slovenskega javnega mnenja iz leta 2003 pa se je izmed 12 poklicev znašel na petem mestu – za zdravnikom, univerzitetnim profesorjem, direktorjem in inženirjem (Bernik 2004).

4. Moduli za usposabljanje začetnikov in mentorjev

Hitro staranje učiteljskega kadra v Sloveniji bo v naslednjih desetih letih zahtevalo tektonske premike. Podatki iz raziskav „Education at a Glance“ (OECD 2020, 439) in „TALIS“ (Pavešič, Zavašnik, Ažman in Mlekuž 2019, 78) navajajo, da je v Sloveniji skoraj 46 % učiteljev starejših od petdeset let.

Izboljšanje komunikacije in odnosov v učiteljskih timih je za vzpostavljanje resonančnih okolij potrebno in zaželeno. Tudi v okviru projekta LOOP so pripravljene moduli za začetnike in moduli za mentorje, ki so odgovor na problem odtujenosti današnjega časa.

4.1 Programi za učitelja začetnika – *Teacher Induction Programmes (TIP)*

Štirinajst modulov odgovarja na čustvene, pedagoške, didaktične, vedenjske, administrativne, družbene in kulturne potrebe začetnika. To so: 1. Sklop za dobrodošlico; 2. Prepoznavanje motivacije in gonilne sile ter samorefleksija; 3. Razvijanje načrtovanja in določanje ciljev; 4. Avtoriteta in zaupanje v razred; 5. Vprašanja pritiska in stresa; 6. Osebnost in poklicno življenje; 7. Stili poučevanja,

uporaba IKT (informacijsko-komunikacijske tehnologije), uporaba/razvoj podpornih gradiv pri poučevanju in različni pristopi k poučevanju v okviru specializiranih pedagogik; 8. Možnosti za usposabljanje (možnosti za stalno usposabljanje in izboljšave); 9. Vodenje razreda in vzdrževanje discipline; 10. Ravnanje z različnimi učenci (učenci z različnimi potrebami); 11. Ocenjevanje in dajanje povratnih informacij; 12. Delo s starši; 13. Sodelovanje z drugimi lokalnimi zainteresiranimi ustanovami; 14. Upravne in tehnične obveznosti, evropski okvir za sodelovanje na področju izobraževanja in dejavnosti razširjanja znanja v okviru učiteljskega poklica.

4.2 Programi za usposabljanje mentorjev – *Mentor capacitation programmes* (MCP)

Cilj MCP je razviti formalni program za usposabljanje izkušenih učiteljev v mentorje, vodstvu šol pa olajšati implementacijo učinkovitih formalnih programov za uvajanje učiteljev. MCP je orodje, ki mentorjem pomaga pri izvajanju programa TIP. Ta program izkušenim učiteljem in vodjem šol omogoča, da razširijo svoje poklicne možnosti in lahko delujejo kot mentorji svojih vrstnikov. To prispeva k njihovi motivaciji in vztrajanju v šolskem sistemu.

Trenerji lahko MCP uporabljajo za naslednje namene: razumevanje dolžnosti, odgovornosti in pričakovanja mentorske vloge; opredelitev prednostnih nalog in ustreznih ukrepov za razvoj mentorskih sposobnosti; sooblikovanje standardov in protokolov za usmerjanje mentorskega odnosa skupaj z mentoriranci; določitev meril za mentorski program; razvijanje ustreznih spretnosti in veščin; pridobivanje dostopa do vaj, dejavnosti in gradiv.

Program MCP je sestavljen iz treh modulov in predvidoma traja 30–35 ur. Zasnovan je tako, da se lahko izvaja kot osebna dejavnost, na voljo pa bo tudi v spletnem okolju. Imena modulov so: 1) Mentorstvo v programu uvajanja učiteljev; 2) Kaj je potrebno, da postaneš dober mentor; 3) Uvod v program TIP.

5. Zaključek

Dobra komunikacija, ustvarjanje resonančne klime v razredu in v učiteljskem timu so bistveni elementi za dobro podobo učiteljskega poklica. Prehod iz enega obdobja življenja v drugo bo v naslednji letih v šolstvu precej pospešen, zato ni vseeno, kako bo izveden. Izkušnje učiteljev, ki se bodo upokojili, so dragocene – učitelji začetniki bodo morali prevzeti bogato učiteljsko tradicijo. Pri tem se zavedamo, da sodobna družba, ki je rasla iz tradicije, meni, da tradicije ne potrebuje (Vodičar 2020, 261). Izboljšati odnos med začetnikom in mentorjem, pri tem pa ohraniti popolnoma profesionalen pristop, je zato zahteven izziv. Posredno vpliva na učiteljski poklic tudi družba z javnim mnenjem in politika s konkretnimi odločitvami, neposredno pa načrtovana komunikacija in zavestna krepitev osebnih odnosov v učiteljskih timih. Posredni in neposredni vplivi lahko v učiteljskem poklicu pripomorejo k bolj resonančnim okoljem.

Posredna (elektronska) komunikacija bo v prihodnje ostala dober pripomoček za krepitev medosebnih odnosov, hkrati pa bo vedno predstavljala problem tistim, ki ji bodo prekomerno izpostavljeni – in bodo zapostavljali medosebno komunikacijo. Problem človekove odtujenosti ni v tehnologiji, ampak v njeni nepravilni uporabi. Tudi medosebna komunikacija v učiteljskih timih je lahko polna preprek v komuniciranju: od ukazovanja, groženj, moraliziranja, podajanja že vnaprej oblikovanih rešitev, presojanja in kritiziranja pa vse do napačnega načina pohvale, tolaženja ali zmanjševanja pomembnosti, zamenjave argumenta in vsiljivega postavljanja vprašanj.

Tako kot nekoč tudi danes človek potrebuje učitelje ali vodnike, ki mu preko omenjenih ovir pomagajo. Če je človek v digitalni dobi raztresen od vsebin, ki mu jih ponuja svetovni splet, je bil včasih raztresen od različnih pripovedi o isti stvari. Vlogo učiteljev so v preteklosti imeli preroki in verski učenjaki, ki so bili prisotni v vseh religijah, poseben pečat pa so pustili v monoteistični tradiciji. »Skupna točka monoteističnih religij ni zgolj vera v enega Boga. Čeprav se na prvi pogled zdi, da so doktrinalne, kulturne in interpretativne razlike prevelike, da bi lahko religije sploh primerjali, nam sveta besedila le-teh kažejo drugo plat.« (Jeglič 2019, 1001–1002) Vsem trem monoteističnim tradicijam so bili namreč skupni vzgojni, pedagoški in voditeljski pristopi.

Učiteljski poklic je bil, je in bo ostal zahteven in hkrati lep. Zahteva mnogo več kot zgolj dobro poznavanje vsebin – resonančno okolje, ki ga lahko ustvarimo z dobrimi odnosi in odlično komunikacijo tako v razredu kot tudi v timu in družbenem okolju. Z načrtnim izvajanjem programov uvajanja učiteljev začetnikov in usposabljanjem učiteljev mentorjev skozi celotno poklicno kariero se bo lahko izboljšalo trenutno stanje pomanjkanja učiteljev ter izboljšal ugled in podoba učiteljskega poklica.

Reference

- Adams, Carol.** 2003. Third of Teachers Plan to Quit. BBC News. 7. 1. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/2633099.stm (pridobljeno 1. 6. 2022).
- Bernik, Ivan.** 2004. Slovensko javno mnenje, povej, kdo srečen v deželi je tej! V: Brina Malnar in Ivan Bernik, ur. *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči, ob 70-letnici prof. Nika Toša*, 175–193. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Breton, Philippe.** *Elogio della parola: Il potere della parola contro la parola del potere*. Milana: Elèuthera.
- Brueggeman, Amanda.** 2022. *Student-Centered Mentoring: Keeping Students at the Heart of New Teachers' Learning*. California: Corwin Teaching Essentials.
- Carrington, Jody.** 2019. *Kids these days: A game plan for (re)connecting with those we teach, lead, & love*. Altona: FriesenPress.
- Cencič, Mira.** Nekdanji družbeni ugled učiteljev v povezavi z vrednotenjem njihovega poklica. *Primorska srečanja* 13, št. 91–92:143–145.
- Cherry, Kendra.** 2020. What is negativity bias? Verywellmind. 14. 9. <https://www.verywellmind.com/negative-bias-4589618> (pridobljeno 15. 9. 2022).
- García, Emma, in Elaine Weiss.** 2019. U.S. schools struggle to hire and retain teachers: The second report in 'The Perfect Storm in the Teacher Labor Market' series. Economic Policy Institute. 16. 4. <https://www.epi.org/publication/u-s-schools-struggle-to-hire-and-retain-teachers-the-second-report-in-the-perfect-storm-in-the-teacher-labor-market-series/> (pridobljeno 1. 6. 2022).
- Globokar, Roman.** 2018. Impact of digital media on emotional, social and moral development of children. *Nova prisutnost* 16, št. 3:545–560.
- Goleman, Daniel.** 1997. *Čustvena inteligenca: Zakaj je lahko pomembnejša od IQ*. Ljubljana: Mladinska Knjiga.

- Gordon, Thomas.** 1991. *Insegnanti efficaci*. Firenze: Giunti-Lisciani.
- Jeglič, Urška.** 2019. Potomstvo bibličnega Abrahama in koranskega Ibrahima. *Bogoslovni vestnik* 79, št. 4:1001–1013. <https://doi.org/10.34291/bv2019/04/flisar>
- Klun, Branko.** 2020. Rezilienca in resonanca: V iskanju nove drže do sveta. *Bogoslovni vestnik* 80, št. 2: 281–292. <https://doi.org/10.34291/bv2020/02/klun>
- Kuralt, Špela.** 2021. Dijaki: v tork bojkot pouka na daljavo. Delo. 3. 2. <https://www.delo.si/novice/slovenija/dijaki-v-torek-bojkot-pouka-na-daljavo/> (pridobljeno 4. 2. 2021).
- Larchet, Jean-Claude.** 2022. *Epidemija novih medijev*. Prevedla Mateja Petan. Ljubljana: Založba Družina.
- Lever, Franco.** 2011. Comunicazione: L'utilità di una definizione di riferimento. V: Franco Lever, Fabio Pasqualetti in Valentin Presern, ur. *Dai loro frutti li riconoscerete (Mt 7,15-16): Comunicazione, Coerenza, Azione*. Rim: LAS.
- LOOP.** 2022. The National Report of Slovenia is Published. LOOP. 4. 5. <https://empowering-teachers.eu/sl/category/news-sl/> (pridobljeno 1. 6. 2022).
- McKinley, Dianne.** 2021. The Importance of Mentoring New Teachers. *Incompassing Education*. 5. 3. <https://incompassingeducation.com/2017/07/14/the-importance-of-mentoring-new-teachers/> (pridobljeno 8. 6. 2022).
- Moscovici, Serge.** 1997. *La relazione con l'altro*. Milano: Raffaello Cortina Editore.
- . 2013. *Le rappresentazioni sociali*. Bologna: Mulino.
- Myers, G. David.** 2013. *Psicologia sociale*. Milano: McGraw-Hill Education.
- Nežič Glavica, Iva.** 2021. Zaupam, zato si upam: zaupanje kot temeljna geštalt pedagoška kategorija. *Bogoslovni vestnik* 81, št. 4:905–916. <https://doi.org/10.34291/bv2021/04/nezic>
- OECD.** 2020. Education at a Glance 2020: OECD Indicators. OECDiLibrary. 8. 9. <https://doi.org/10.1787/69096873-en> (pridobljeno 1. 6. 2022).
- Pasqualetti, Fabio.** 2020. Linguaggi della comunicazione e media a servizio dell'educazione. V: Fabio Pasqualetti in Vittorio Sammarco, ur. *L'educazione, la rivoluzione possibile: Perché nessuno deve essere lasciato indietro*, 101–119. Rim: LAS.
- Japelj Pavešič, Barbara, Mihaela Zavašnik, Tatjana Ažman in Ana Mlekuž, ur.** 2018. *Vseživljenjsko učenje učiteljev in ravnateljcev: izsledki mednarodne raziskave poučevanja in učenja Talis 2018*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, Ljubljana.
- Platovnjak, Ivan.** 2021. Kristjani smemo žalovati!: spodbuda za pastoralo žalujočih. *Bogoslovni vestnik* 81, št. 3:681–694. <https://doi.org/10.34291/bv2021/03/platovnjak>
- . 2022. Meeting the spiritual needs of a dying person. *Nova prisutnost* 20, št. 1:57–72. <https://doi.org/10.31192/np.20.1.4>
- Porcheddu, Andrea.** 1996. Izobraževanje učiteljev. V: Marcello De Bartolomeo in Maurizio Tiritico, ur. *Vsebine in problemi sodobne pedagogike: antologija in razprave*, 163–168. Nova Gorica: Educa.
- Potočar Papež, Irena.** 2016. *Bonton (bonbon) za vsak dan: vedenje za osebno in poslovno odličnost*. Novo mesto: Peresa.
- Ramovš, Jože.** 2012. *Za kakovostno staranje in lepše sožitje med generacijami*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Rosa, Hartmut.** 2018. *Unverfügbarkeit*. Dunaj: Residenz Verlag.
- . 2019. *Resonance: A Sociology of Our Relationship to the World*. Prevedel J. C. Wagner. Newark: Polity Press.
- . 2020. *La pedagogia della risonanza: Convezione con Wolfgang Endres*. Prevedla Fabio Fiore in Babrielle Nugara. Brescia: Scholé.
- Vodičar, Janez.** 2020. Kritika sekularizacije: tradicija kot pot do trdožive prihodnosti. *Bogoslovni vestnik* 80, št. 2:253–266. <https://doi.org/10.34291/bv2020/02/vodicar>